

การประเมินความเสียหายทางแพ่งในคดีสัตว์ป่า

ภาสกร งามศุภธน*

Pasan Ngaosuppathon

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในส่วนของทรัพยากรธรรมชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ด้วยภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงอยู่และการขยายพันธุ์ของสัตว์ป่า ตลอดจนความเหมาะสมของพื้นที่ที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต โดยทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาตะนาวศรีที่ทอดยาวจากเหนือสู่ใต้เป็นแนวกำแพงปะทะฝนที่เกิดในทะเลอันดามันของมหาสมุทรอินเดีย ในขณะที่ทางทิศตะวันออกอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลทำให้พายุที่เกิดในมหาสมุทรแปซิฟิก เมื่อพัดเข้ามาสู่แผ่นดินใหญ่ลดความรุนแรงลง เมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทย จึงเป็นเสมือนที่หลบภัยธรรมชาติสำหรับสัตว์ป่า นอกจากนี้การที่ประเทศไทยมีความยาวตั้งแต่แม่สายของจังหวัดเชียงรายจนถึงสุโขทัยของจังหวัดนราธิวาสเป็นระยะทางกว่า ๒,๐๐๐ กิโลเมตร ทำให้เกิดความหลากหลายในสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยที่ส่งผลต่อจำนวนชนิดของสัตว์ป่า ประกอบกับความสูงของประเทศในส่วนที่เป็นแผ่นดินที่เริ่มจากระดับน้ำทะเลไปจนถึงยอดดอยอินทนนท์ที่ระดับความสูง ๒,๕๖๕ เมตร จากระดับน้ำทะเลทำให้เกิดความหลากหลายของถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทั้ง ๓ มิติ จึงส่งผลให้สัตว์ป่าที่พบในประเทศไทยมีทั้งสัตว์ป่าเขตร้อนชื้นของเขตสัตว์ภูมิศาสตร์ย่อย Sundaic และ Indochina และสัตว์ในเขตหนาวของเขตสัตว์ภูมิศาสตร์ Palearctic

จึงส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ และการกำหนดมาตรการคุ้มครอง และปกป้องชนิดพันธุ์ของสัตว์และพืชที่ใกล้สูญพันธุ์ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญจนถึงกฎหมายลำดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการคุ้มครองสัตว์ป่า ซึ่งกล่าวถึงการคุ้มครองสัตว์ป่า ชนิดพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เพื่อใช้เป็นที่หลบภัยและการแพร่พันธุ์ของสัตว์ป่า หรือที่เรียกว่า “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า” ซึ่งได้มีการจัดตั้งพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขึ้นเป็นแห่งแรก หลังจากที่มีกฎหมายสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าขึ้นแล้ว ๕ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ ขึ้นเป็นแห่งแรก และในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้มีการประกาศตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยขึ้นเป็นแห่งแรก การเพิ่มขึ้นของการประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๓ เป็นช่วงที่มีการประกาศพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มมากที่สุด ในขณะที่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๓๒ เป็นช่วงที่มีการประกาศพื้นที่ป่าเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามากที่สุด ปัจจุบันมีพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้ว จำนวน ๒๒,๖๒๗,๐๐๔.๕๐ ไร่ นอกเหนือจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สัตว์ป่า เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. ๒๕๔๙ พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕

แต่ในทางข้อเท็จจริงพบว่าในอดีตประเทศไทยมีกฎหมายที่อนุญาตให้ล่าสัตว์ได้ ซึ่งแบ่งสัตว์ป่าเป็นสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง ซึ่งยังแยกประเภทสัตว์ป่าคุ้มครองออกเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ ๑ และ ๒ อีก โดยยังอนุญาตให้ล่าสัตว์ป่าบางชนิดอยู่แต่ก็ไม่มีใครมาขออนุญาตล่า ซึ่งในปัจจุบันกฎหมายนี้ได้ปรับเปลี่ยนห้ามมีการล่าและไม่มีการแยกประเภทสัตว์ป่าคุ้มครองแล้ว ตั้งแต่ปี ๒๕๓๕ ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า สำหรับสถานการณ์การล่าสัตว์ป่าช่วง ๔ - ๕ ปีที่ผ่านมา

ถือว่าลดลงมาก แต่ก็ยังมีการล่าอยู่และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ยังดำเนินการจับกุมอยู่เรื่อย ๆ สิ่งสำคัญยังมีกลุ่มคนที่ต้องการทดลองปืนยังมีอยู่ ถ้าหากกฎหมายบังคับใช้เข้มงวดมีประสิทธิภาพ ปัญหาเหล่านี้ก็จะลดลง อีกประเด็นที่ถือเป็นปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองและรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง คือ การกำหนดอัตราค่าเสียหายทางแพ่งในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า โดยเฉพาะปัญหาการคำนวณราคาความเสียหายอันเกิดจากการล่าสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง อีกทั้งยังเป็นประเด็นความสนใจอย่างแพร่หลายของประชาชนเกี่ยวกับกรณีที่เกิดขึ้นกับ “เสือดำ” ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่าต่อไป

1. หลักการเรื่องการชดเชยความเสียหาย

ในปัจจุบันอยู่บนแนวคิดที่แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง

1) การชดเชยความเสียหายถือว่าเป็นการเยียวยาความเสียหาย ซึ่งจะอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะละเมิดที่มุ่งบังคับแก่ผู้ที่ทำให้เกิดความเสียหาย ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ให้ต้องรับผิดชอบในการชดเชยเยียวยาความเสียหายให้คืนสู่สภาพเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดความเสียหายให้มากที่สุด โดยถือตามความเสียหายที่แท้จริง

2) การชดเชยความเสียหายถือว่าเป็นการลงโทษในทางแพ่งแก่ผู้กระทำความผิดที่ได้สร้างความเสียหายขึ้น ซึ่งจะอยู่ภายใต้หลักการเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัด โดยให้ผู้สร้างความเสียหายที่แม้มิได้มีการกระทำที่เป็นความผิดที่นอกจากจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่แท้จริงแล้ว ยังจะต้องรับผิดชอบเพิ่มขึ้นในค่าเสียหายพิเศษในเชิงของการลงโทษทางแพ่งอีกด้วย เนื่องจากความเสียหายตามหลักความรับผิดโดยปราศจากความผิดนี้ โดยทั่วไปจะมีลักษณะของความเสียหายที่ร้ายแรงหรือมีผลกระทบในวงกว้างต่อสาธารณะ

อย่างไรก็ตาม การชดเชยความเสียหายตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น มีหลักการร่วมกันคือความเสียหายที่จะได้รับการชดเชยนั้น จะต้องเป็นความเสียหายที่ถึงขนาดที่ไม่อาจเพิกเฉยเสียได้เมื่อเทียบเคียงกับความเสียหายอื่นที่มีลักษณะและเงื่อนไขเช่นนั้น การชดเชยเยียวยาความเสียหายนี้ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายที่จะได้รับการชดใช้ในความเสียหายดังกล่าว

ภายใต้หลักการของการชดเชยและเยียวยาความเสียหาย ความเสียหายที่พึงได้รับการชดเชยนั้นจะต้องเป็นความเสียหายที่แน่นอนสามารถพิสูจน์ได้ และประเมินมูลค่าความเสียหายได้ โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

1) ความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องมีผลกระทบโดยตรงต่อทรัพย์สิน และผลประโยชน์ของผู้เสียหาย และสามารถคาดหมายได้ โดยรวมถึงความเสียหายที่คาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน

2) ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นต้องสามารถพิสูจน์ได้ถึงความเชื่อมโยงในเหตุและผลแห่งความเสียหายและมูลค่าของความเสียหายนั้น โดยหากเป็นความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิด การพิสูจน์ถึงความเชื่อมโยงดังกล่าวต้องสามารถพิสูจน์ได้อย่างแน่ชัด แต่หากเป็นความเสียหายที่ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงความผิดหรือความรับผิดโดยปราศจากความผิด ย่อมไม่จำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ในความเชื่อมโยงเช่นนั้น

3) ความเสียหายที่สามารถประเมินมูลค่าได้ อย่างน้อยต้องเป็นความเสียหายที่เกิดต่อทรัพย์สินที่มีมูลค่าหรือราคา และสามารถแปลงความเสียหายของทรัพย์สินนั้นเป็นเงินได้

ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมที่พึงได้รับการประเมินเพื่อการชดเชยและเยียวยา แบ่งออกได้ตามลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. ความเสียหายในร่างกายและสุขภาพอนามัย หมายถึง ความเสียหายที่เกิดต่อชีวิตร่างกายของปัจเจกชนทั่วไป หมายรวมถึงความเสียหายโดยตรง เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าติดตามผลการรักษา เป็นต้น ความเสียหายโดยอ้อม เช่น ค่าขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ การสูญเสียฐานะทางสังคม เป็นต้น และความเสียหายต่อจิตใจ เช่น ความเจ็บปวด ความทุกข์ใจ เป็นต้น

2. ความเสียหายในทรัพย์สิน หมายถึง ความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรและทรัพย์สินของปัจเจกชน หมายรวมถึงความเสียหายโดยตรง เช่น การเสียหายหรือสูญหายของตัวทรัพย์สินหรือทรัพยากรนั้น ความเสียหายโดยอ้อม เช่น การสูญเสียรายได้จากการประกอบกิจการ การลดลงในมูลค่าทางการตลาด หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องที่จำเป็นและสมเหตุสมผล และความเสียหายที่ไม่อาจประเมินมูลค่าทางการตลาดได้ เช่น การสูญเสียคุณค่าในเอกลักษณ์ที่โดดเด่น หรือการสูญเสียประโยชน์ในทางสันติภาพ เป็นต้น

3. ความเสียหายในทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความเสียหายในทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการในทางธุรกิจ เช่น การสูญเสียผลกำไรจากการประกอบการ การสูญเสียการใช้ประโยชน์ในทรัพยากร และการสูญเสียโอกาสในทางธุรกิจ เป็นต้น

4. ความเสียหายในสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นทรัพย์สินสาธารณะ เช่น ความเสียหายหรือการสูญเสียในตัวทรัพยากร การสูญเสียในคุณค่าของระบบนิเวศ ค่าใช้จ่ายในการทำความสะอาดพื้นที่ปนเปื้อน และค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูทรัพยากรที่เสียหาย เป็นต้น

การชดเชยและเยียวยาความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจะต้องกระทำอย่างสมเหตุสมผลให้ต้นทุนหรือมูลค่าของความเสียหาย โดยที่มูลค่าของการชดเชยเยียวยาที่ได้รับต้องไม่มากหรือน้อยเกินกว่าความเสียหายที่แท้จริง หรือไม่ก่อให้เกิดการแสวงหากำไรจากความเสียหายนั้น นอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับความเสียหายจะต้องหลีกเลี่ยงหรือไม่มีส่วนร่วมในการขยายผลของความเสียหาย มิเช่นนั้นอาจทำให้ต้องถูกลดจำนวนค่าเสียหายที่จะได้รับลง เนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้องในความเสียหายนั้น

2. ทฤษฎีพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์

2.1 แนวคิดและหลักการ

กระบวนการประเมินมูลค่าความเสียหายภายใต้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ จะขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริโภคและกลไกของอุปสงค์และอุปทานในสินค้าและบริการ ด้วยการคิดคำนวณต้นทุนหรือมูลค่าของความเสียหายอย่างเหมาะสมเต็มตามความเสียหาย การประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมภายใต้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ แบ่งตามหลักการที่เป็นมาตรการในทางมูลค่าไว้ 3 ประการคือ

(1) ความพึงพอใจที่จะจ่าย เป็นหลักการที่ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของทฤษฎีทางการตลาดที่ว่าด้วยอุปสงค์และอุปทานของการบริโภค ซึ่งได้ใช้เป็นมาตรการในการกำหนดมูลค่าของ

ทรัพยากรที่เสียหาย หลักการนี้ขึ้นอยู่กับคุณค่าของทรัพยากรแต่ละประเภทที่ถูกประเมินมูลค่าความเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าทางจิตใจ หากทรัพยากรนั้นมีคุณค่าในการใช้ประโยชน์สูง ย่อมส่งผลต่อความพึงพอใจที่จะจ่ายให้สูงตามไปด้วย

(2) **มูลค่าทดแทน** หมายความว่า ทรัพยากรอื่นใดย่อมสามารถนำมาทดแทนทรัพยากรที่เสียหายหรือสูญหายไปได้ การใช้หลักมูลค่าทดแทนในการชดเชยเยียวยาความเสียหาย กระทำได้โดยการใช้ทรัพยากรที่ยังคงสภาพที่มีความเหมือนหรือคล้ายกันมาทดแทนทรัพยากรที่เสียหายหรือสูญหายไป ในการประเมินมูลค่าของทรัพยากรตามหลักการนี้ มูลค่าของทรัพยากรที่เสียหายหรือสูญหายจะขึ้นอยู่กับความเหมือนหรือคล้ายของทรัพยากรที่นำมาทดแทน

(3) **ต้นทุนทดแทน** เป็นหลักการเฉพาะในการทดแทนความเสียหายของทรัพยากรในชนิดและประเภทเดียวกันการประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรตามหลักการนี้ จะคิดคำนวณจากต้นทุนของทรัพยากรที่ยังคงสภาพในชนิดและประเภทเดียวกันกับทรัพยากรที่เสียหายหรือสูญหายไป หรือการฟื้นฟูความเสียหายของทรัพยากรให้คืนสู่สภาพก่อนที่จะได้รับความเสียหายหรือถูกทำลายลง

2.2 การประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์

2.2.1 แนวทางการประเมินมูลค่าความเสียหาย

ในการประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรในแนวทางของเศรษฐศาสตร์ จะครอบคลุมทั้งในความเสียหายหรือสูญหายของทรัพยากรที่เป็นตัวเงินและที่ไม่เป็นตัวเงิน จากการสูญเสียโอกาสในการที่จะได้ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรนั้น ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยมีแนวทางดังนี้

(1) **ในเชิงมูลค่าที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์อื่น** เป็นการประเมินมูลค่าความเสียหายในทางเศรษฐศาสตร์ที่มีความหมายกว้างกว่าตัวเงินและผลประโยชน์ทางการเงินอื่นๆ โดยจะครอบคลุมถึงการได้รับมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นในทางจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงความสุขจากการที่ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี การประเมินมูลค่าความเสียหายโดยรวมความสูญเสียในมูลค่าเพิ่มของทรัพยากรเข้าไปด้วยกัน เป็นการอธิบายถึงความเสียหายที่คำนึงถึงประโยชน์อย่างแท้จริงของสิ่งแวดล้อม

(2) **ในเชิงมูลค่าด้านรายจ่ายหรือต้นทุนที่สูญเสีย** เป็นการประเมินมูลค่าความเสียหายในทางเศรษฐศาสตร์ที่มีความหมายกว้างกว่ารายจ่ายและต้นทุนทางการเงิน โดยครอบคลุมถึงการสูญเสียทรัพยากรที่ต้องนำมาใช้ประโยชน์ในการป้องกันความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อฟื้นฟูความเสียหายของสิ่งแวดล้อมให้คืนสู่สถานะที่ดีดั้งเดิมและใกล้เคียงกับสถานะเดิมให้มากที่สุด

2.2.2 วิธีการประเมินมูลค่าความเสียหาย

การใช้หลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม มีข้อพิจารณาหลายประการ ขึ้นอยู่กับต้นทุนในมูลค่าของทรัพยากรที่ได้รับความเสียหายหรือสูญหาย โดยการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง โดยการแปลงค่าความเสียหายของทรัพยากรนั้นให้เป็นมูลค่าในทางเศรษฐศาสตร์เพื่อการชดเชยและเยียวยาความเสียหายต่อไป ดังนี้

(1) **จากมลพิษที่ปล่อยทิ้ง** การประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมตามหลักการนี้ มุ่งไปที่มลพิษที่สร้างขึ้นจากแหล่งกำเนิดที่ได้ปล่อยทิ้งสู่สิ่งแวดล้อมและสร้างความเสียหายขึ้น การคิดคำนวณความเสียหายจะขึ้นอยู่กับปริมาณของมลพิษและชนิดของสารที่ปล่อยทิ้งสู่

สิ่งแวดล้อม ภายใต้ข้อสมมุติฐานที่ว่ามลพิษแต่ละหน่วยที่ปล่อยทิ้งออกมาสามารถสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้ในจำนวนที่แน่นอน การประเมินมูลค่าความเสียหายตามหลักการนี้มีข้อดีในแง่ที่ว่าง่ายต่อการคิดคำนวณมูลค่าความเสียหาย แต่อาจทำให้การชดเชยเยียวยาไม่ได้รับการชดเชยเต็มมูลค่าของความเสียหาย

(2) จากทรัพยากรที่เสียหาย หลักการนี้ให้ความสำคัญต่อตัวทรัพยากรที่ได้รับ ความเสียหายหรือถูกทำลาย การคิดคำนวณความเสียหายสามารถกระทำได้ภายใต้หลักมูลค่าทดแทน หรือต้นทุนทดแทน

หากดำเนินการภายใต้หลักมูลค่าทดแทน การคิดคำนวณความเสียหายอาจกระทำโดยการนับจำนวนของชนิดพันธุ์ที่เสียหายหรือถูกทำลายเทียบเคียงกับมูลค่าต่อหน่วยของชนิดพันธุ์ที่ใกล้เคียงที่ทำการซื้อขายกันในตลาด ซึ่งหลักการนี้เหมาะสมต่อการคิดคำนวณความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรประเภทที่ใช้เพื่อการบริโภค เช่น ป่าไม้ หรือสัตว์ป่าที่คิดคำนวณความเสียหายได้ตาม ชนิดพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ ข้อดีคือต้นทุนค่าใช้จ่ายดำเนินการไม่สูงมากนักและยังสามารถประเมินมูลค่าความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ แต่ไม่อาจคำนวณเพื่อการชดเชยเยียวยาเต็มมูลค่าของความเสียหาย

ถ้าดำเนินการภายใต้หลักต้นทุนทดแทน การคิดคำนวณความเสียหายจะใช้เพื่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายของสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูหรือการทำความสะอาด ภาวะการปนเปื้อน หลักการนี้เหมาะสมต่อการคิดคำนวณความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรประเภทที่มีใช้เพื่อการบริโภค ข้อดีคือง่ายต่อการคิดคำนวณความเสียหาย แต่ประสิทธิภาพของมาตรการนี้จะขึ้นอยู่กับภาวะต้นทุนของทรัพยากรที่เสียหายว่าจะต้องมีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับมูลค่าทดแทนของทรัพยากรที่เสียหาย

(3) จากมูลค่าที่ลดลง การประเมินมูลค่าความเสียหายจะขึ้นอยู่กับ การลดลงในมูลค่าการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรที่เสียหายหรือถูกทำลาย โดยมูลค่าของทรัพยากรจะขึ้นอยู่กับ การใช้ประโยชน์ในการใช้สอยของทรัพยากรนั้นที่มีต่อสาธารณะ หากทรัพยากรที่มีคุณภาพประโยชน์ต่อสาธารณะมาก มูลค่าของความเสียหายย่อมมีมากตามไปด้วย และส่งผลต่อความพึงพอใจที่จะจ่ายค่าเสียหายของสาธารณะเพื่อที่จะดูแลรักษาทรัพยากรนั้น เพื่อการใช้สอยประโยชน์ต่อไป ข้อดีคือการแปลงคุณค่าการใช้ประโยชน์ให้เป็นมูลค่าทางการเงินสามารถกระทำได้ง่าย แต่หลักการนี้มีความเหมาะสมเฉพาะกรณีที่มีการระบุตัวผู้ใช้ประโยชน์อย่างชัดเจนภายใต้การจัดการทรัพยากรในภาวะปกติ อย่างเป็นระบบ แต่มีความเป็นไปได้น้อยมากที่จะประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรอื่นทั่วไปที่อยู่นอกระบบการจัดการ เช่น จำนวนสัตว์ป่าที่ถูกทำลายจากการล่าสัตว์ เป็นต้น อีกทั้งหลักการนี้ให้ความสำคัญกับผู้ประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรในปัจจุบัน ไม่รวมถึงความเสียหายหรือผู้ที่ จะใช้ประโยชน์ในทรัพยากรนั้นในอนาคต ซึ่งส่งผลต่อความไม่แน่นอนในการคาดการณ์เรื่องอุปสงค์และอุปทานของทรัพยากรในอนาคต

2.3 มาตรการประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม

2.3.1 การประเมินมูลค่าความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

มูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติจะขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรเหล่านั้น บางครั้งการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในระหว่างกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในความ ต้องการที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อมูลค่าในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรดังกล่าวให้มีมูลค่าที่แตกต่างกัน

กันตามไปด้วย ดังนั้น มาตรการในการประเมินมูลค่าความเสียหายความทรัพยากรจึงต้องได้รับการดำเนินการอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมต่อผู้ใช้ประโยชน์เนื่องจากการใช้ประโยชน์อาจสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรได้

(1) ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของเอกชน

การใช้หลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของเอกชน สามารถกระทำได้โดยการแปลงมูลค่าการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรนั้นให้เป็นมูลค่าทางการเงิน โดยการคิดคำนวณมูลค่าทางการตลาดของทรัพยากรที่ได้รับ ความเสียหายเปรียบเทียบกับทรัพยากรอื่นในชนิดและประเภทเดียวกันทั้งก่อนและหลังการเกิดความเสียหาย มูลค่าพึงประเมินที่ได้จะสะท้อนราคาที่ลดลงของทรัพยากรที่ได้รับความเสียหายเพื่อการชดเชย เยียวยาต่อไป

(2) ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของสาธารณะ

การใช้หลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของสาธารณะ ยังไม่สามารถกระทำได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากข้อจำกัดของกลไกการตลาดและการคิดคำนวณมูลค่าทดแทนของทรัพยากรที่มุ่งสนองตอบต่อพฤติกรรมบริโภคของปัจเจกชน ประกอบกับด้วยลักษณะทางธรรมชาติของทรัพยากรที่อยู่ในระบบของการตลาดแบบเปิดภายใต้การควบคุมและการดำเนินการของรัฐที่ไม่สามารถทำการซื้อขายกันในห้องตลาดได้ การชดเชยและเยียวยาในแบบดั้งเดิมจะใช้มาตรการทางปกครองในเรื่องเหตุเดือดร้อน รำคาญ หรือคำสั่งของศาล เพื่อบรรเทาหรือบรรเทาความเสียหาย พร้อมทั้งการฟื้นฟูและเยียวยาความเสียหายของทรัพยากรนั้น

2.3.2 การประเมินมูลค่าความเสียหายจากมลพิษ

กลไกในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจากปัญหามลพิษโดยทั่วไป จะให้ความสำคัญต่อการควบคุมมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรฐานมลพิษจากแหล่งกำเนิด และมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากการผลิต ในการประเมินมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจากมลพิษจะเป็นการศึกษากลไกในมาตรฐานดังกล่าว โดยใช้หลักฐานและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างความเสียหายและสาเหตุแห่งความเสียหายนั้น มีข้อพิจารณา ดังนี้

(1) กระบวนการศึกษาความเสียหายจากมลพิษ

การศึกษาถึงความเสียหายโดยใช้มาตรการทางวิทยาศาสตร์ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ เพื่อกำหนดสาเหตุแห่งความเสียหาย ศึกษาทางเลือกและข้อจำกัดความรับผิดชอบในความเสียหาย รวมทั้งมาตรการในการประเมินมูลค่าความเสียหายที่อ้างอิงกับการกำหนดค่าในทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการศึกษาถึงผลกระทบของความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจากมลพิษมีองค์ประกอบในการดำเนินการ ได้แก่ การศึกษาด้วยกระบวนการสังเกต การสำรวจมลพิษในอดีต การศึกษามลพิษในปัจจุบัน และการสำรวจมลพิษในอนาคต

(2) หลักเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าความเสียหายจากมลพิษ

ในการศึกษาวิเคราะห์ความเสียหายจากมลพิษมีหลักเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะของมลพิษที่เป็นสาเหตุหรือที่มาของความเสียหาย ได้แก่

1. ความเสียหายจะต้องเป็นผลที่เกี่ยวข้องกับมลพิษที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น และไม่สามารถที่จะแยกความเสียหายออกจากมลพิษที่เป็นสาเหตุแห่งความเสียหายได้
2. สถานการณ์และความร้ายแรงของความเสียหายมีความเกี่ยวเนื่องกับระดับและช่วงระยะเวลาของการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ
3. ความเกี่ยวเนื่องและความสัมพันธ์ของความเสียหายและมลพิษที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขที่คล้ายคลึงกัน
4. ความเสียหายที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวเนื่องกับมลพิษหนึ่ง สามารถแยกออกจากมลพิษอื่นที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันได้
5. ขอบเขตและการแพร่กระจายของมลพิษมีความต่อเนื่องสามารถพิสูจน์ทดลองด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ได้

2.4 แนวคิดการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

2.4.1 หลักการให้คุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ

การประเมินคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติคือการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากคำนิยามของคำว่าทรัพยากรธรรมชาติได้ขยายออกไป ประกอบกับความลำบากในการวัดคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้มูลค่าความเสียหายที่จะนำมาฟ้องคดีอาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดคุณค่าและวิธีการประเมินมูลค่าที่นำมาใช้ในการใช้คุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมี 2 หลักการที่แตกต่างกัน คือ แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับแนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง

2.4.1.1 แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของสิ่งแวดล้อม

การให้คุณค่าแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่าที่สิ่งนั้นตอบสนองต่อความพึงพอใจของมนุษย์ ไม่ว่าโดยส่วนตัวหรือสังคมโดยรวม ดังนั้น การคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ อนามัย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์

2.4.1.2 แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม

แนวคิดนี้ถือเป็นหลักสิทธิพื้นฐานซึ่งรับรู้คุณค่าในตัวเองของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของมนุษย์ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับพืช สัตว์ และสิ่งอื่นที่ประกอบขึ้นเป็นสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีอำนาจเด็ดขาดที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ฝ่ายเดียว แต่มนุษย์มีหน้าที่คุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมในอนาคต ความสำคัญของการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้ จึงเน้นให้สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางแทนมนุษย์ การกระทำของมนุษย์จึงควรสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม และไม่ควรกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นของสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์

2.4.2. แนวคิดการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากรธรรมชาติ

2.4.1.1 หลักการทั่วไปของการประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นการคำนวณตัวเลขเพื่อทดแทนมูลค่าในแง่ประโยชน์ที่มนุษย์จะได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติ โดยการวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ โดยตั้งสมมติฐานว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะเลือก

สิ่งที่น่าสนใจสูงสุดแก่ตน ดังนั้น การจัดการทรัพยากรที่ดีกว่าคือการจัดสรรทรัพยากรที่สอดคล้องกับความชอบหรือความต้องการของสังคมหรือบุคคล การวิเคราะห์หลักทางเศรษฐศาสตร์ แบ่งต้นทุนออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของต้นทุนส่วนบุคคล และส่วนที่เป็นต้นทุนของสังคม

ในการผลิตสินค้าและบริการ โดยทั่วไปผู้ผลิตใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัตถุดิบ โดยไม่ได้จ่ายค่าตอบแทน ทำให้ราคาสินค้าถูกกว่าที่เป็นจริง และทำให้ไม่มีการรักษาคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรอย่างก่อประโยชน์สูงสุดและยังเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงเกิดแนวความคิดการประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น การคำนวณมูลค่าอุทยานแห่งชาติต่างๆ การคำนวณมูลค่าอุทยานทางประวัติศาสตร์ การคำนวณมูลค่าป่าไม้ หรือการคำนวณมูลค่าน้ำเสีย เป็นต้น แต่ในปัจจุบันยังไม่มี การคำนวณมูลค่าของสัตว์ป่า

การประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญมากในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการคำนวณเป็นการตั้งสมมติฐานว่าโดยทั่วไปมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินค้าและบริการต่างๆ จะเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งในระดับที่แตกต่างกัน ดังนั้น การคำนวณมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักเศรษฐศาสตร์จะใช้หลักการเดียวกัน กล่าวคือ มูลค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ เป็นการเปรียบเทียบความสำคัญที่มนุษย์ให้กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น เปรียบเทียบกับความสำคัญที่ให้กับสินค้าและบริการทางเศรษฐกิจอื่นๆ

2.4.1.2 วิธีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากรธรรมชาติ

(1) วิธีการประเมินคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติจากมูลค่าตลาด

เป็นการประเมินมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีการซื้อขายกันในตลาดจากการพิจารณาว่ามนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยถือเอาราคาตลาดเป็นมูลค่าที่ประเมินได้ ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ ราคาตลาดเป็นวิธีการที่สมเหตุสมผล เพราะระบบราคาตลาดแสดงให้เห็นความพึงพอใจในมูลค่าของสิ่งต่างๆ ผ่านราคาตลาด

อย่างไรก็ดี ราคาตลาดสามารถนำไปใช้ได้กรอบที่จำกัด เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมักมีคุณค่าพิเศษและแปลกออกไป ซึ่งส่วนใหญ่ไม่นำมาซื้อขายกันในตลาด ดังนั้น ราคาตลาดจึงไม่ได้รวมความสูญเสียคุณค่าจากการใช้ที่ไม่มีราคาตลาด เช่น การให้บริการทางอ้อมของระบบนิเวศ หรือคุณค่าในตัวเองโดยไม่ต้องใช้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าราคาตลาดไม่สะท้อนมูลค่าที่แท้จริงของความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ และมักเป็นการประเมินมูลค่าที่ต่ำกว่าความเป็นจริง

(2) การประเมินค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูและนำสิ่งอื่นมาทดแทน

การฟื้นฟูหมายถึงการนำกลับคืนสู่ฐานะเดิมหรือสภาพเดิม และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหมายถึงกระบวนการที่ทรัพยากรธรรมชาติที่เสียหายได้ถูกทำขึ้นมาใหม่ ทั้งทางชีววิทยา ทางโครงสร้าง และทางหน้าที่การทำงานของระบบ ในขณะที่การฟื้นฟูระบบนิเวศเป็นการกระทำโดยจงใจให้เป็นตัวเริ่มต้นหรือตัวเร่งให้ระบบนิเวศคืนสู่สภาพเดิม ทั้งในด้านสุขภาพ ความมั่นคง

และความยั่งยืนของระบบนิเวศ ซึ่งการดำเนินการอาจจะเป็นการควบคุมการชะล้างของผิวดิน การปลูกป่า และการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์

หากการฟื้นฟูเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพทรัพยากรธรรมชาติที่เสียหายก็จะได้รับการเยียวยาให้กลับคืนสู่สถานะเดิมก่อนได้รับความเสียหาย และเป็นการชดเชยคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท ไม่ว่าคุณค่าจากการใช้ประโยชน์ มูลค่าของการคงอยู่ และคุณค่าในตัวเอง หากหน่วยงานของรัฐเลือกใช้วิธีการนี้มูลค่าความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติจะเท่ากับค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูหรือทดแทนกล่าวโดยทั่วไปการฟื้นฟูและการทดแทนไม่ใช่ความหมายของการประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูและการทดแทนเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจศาสตร์ของทรัพยากรธรรมชาติ

3. การกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

3.1 ความหมายของค่าเสียหายเชิงลงโทษ

ค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages) หมายถึงค่าเสียหายส่วนแบ่งที่กำหนดเพิ่มขึ้นจากค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแท้จริง อันมีสาเหตุจากลักษณะการกระทำของจำเลยที่ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จงใจ เจตนาชั่วร้าย หรือมีลักษณะกดขี่ข่มเหง เป็นค่าเสียหายที่กำหนดให้ผู้กระทำละเมิดต้องชดเชยเพื่อตอบแทนความรุนแรงแห่งพฤติการณ์ของละเมิด ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายที่โจทก์พิสูจน์ได้โดยมิได้มุ่งชดเชยความเสียหายให้แก่โจทก์¹ แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดที่พฤติกรรมน่าตำหนิให้เข็ดหลาบจนไม่กลับมาทำพฤติกรรมเช่นเดิมอีก และยังมีมุ่งป้องปรามมิให้ผู้อื่นมีพฤติกรรมเช่นเดียวกันนี้อีกในภายภาคหน้า

3.2 ลักษณะของค่าเสียหายเชิงลงโทษ

1.เป็นค่าเสียหายที่กำหนดลงโทษตอบแทนผู้กระทำละเมิด เพื่อปรามมิให้กระทำความผิดในลักษณะเช่นนั้นอีก² และก็ยังเป็นเยี่ยงอย่างมิให้ผู้อื่นกระทำตามด้วย

2.ฝ่ายโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ค่าเสียหายในส่วนนี้ เพราะศาลจะเป็นผู้พิจารณากำหนดเองตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงลักษณะความร้ายแรงแห่งละเมิด สภาพและปริมาณความเสียหายที่โจทก์ได้รับ ตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจของจำเลย

3.เป็นค่าเสียหายเพิ่มเติมนอกเหนือจากค่าเสียหายที่ชดเชยทดแทนความเสียหายจริง³ แต่ในบางคดีอาจไม่ปรากฏความเสียหายจริง ศาลก็อาจจะกำหนดแต่ค่าเสียหายเชิงลงโทษนี้ให้เพียงอย่างเดียวก็ได้

¹ สมยศ วงษ์ดี, “ปัญหาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่ง : ศึกษาเฉพาะการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลชั้นต้น,” (หลักสูตร “การพัฒนานิติกระบวนกลาง” (พ.ต.ก.) รุ่นที่ 4 วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, น.32.

² เพิ่งอ้าง, น.34.

³ เมธา สุพงษ์, “ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2561,

<https://www.gotoknow.org/posts/273384>

4.ศาลจะกำหนดให้เฉพาะกรณีละเมิดที่มีพฤติการณ์รุนแรง มีลักษณะการกระทำ เช่นเดียวกับคดีอาญา เช่นการใช้กำลังทำร้าย ช่มชู้หลอกลวง ฉ้อฉล ซึ่งผู้ละเมิดมุ่งหมายให้เกิดผล กระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้เสียหาย หรือมุ่งหมายให้ผู้เสียหายอับอายหรือถูกเหยียดหยาม

3.3 การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

การกำหนดค่าเสียหายของเอกชนและค่าเสียหายของรัฐ มีลักษณะความเสียหายที่แตกต่าง กัน ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ว่า ให้ผู้เสียหายนั้นสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายประเภทใดได้บ้าง ดังนั้น จึงเป็นการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษออกได้เป็น 2 กรณี

3.3.1 กรณีเอกชนเป็นผู้เสียหาย

ในกรณีที่เอกชนเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายจากมลพิษ ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษจะพิจารณาจากความเสียหายที่เอกชนได้รับเป็นหลัก คือ มองว่าประชาชนเสียหายเพียงใด ไม่ใช่มองว่าสิ่งแวดล้อมเสียหายเพียงใด⁴ แม้ว่าความเสียหายต่อ สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติก่อน แล้วจึงส่งผลกระทบต่อประชาชนหรือเอกชน ดังนั้นการ กำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษจึงต้องพิจารณาความเสียหายที่แท้จริงที่เอกชนแต่ละคนได้รับเป็นรายๆไป มาเป็นฐานในการคำนวณค่าเสียหายเชิงลงโทษ

3.3.2 กรณีรัฐเป็นผู้เสียหาย

ในคดีสิ่งแวดล้อมที่รัฐเป็นผู้เสียหายนั้น การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะคิดจากฐาน ของความเสียหายของรัฐ เช่น ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ค่าเสียหายของรัฐ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษ ตามมาตรา 96 วรรคสอง และมูลค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย ตามมาตรา 97 เนื่องจากรัฐมีหน้าที่ในการ ค้ำครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในชาติ ผู้ทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติเสียหายจึงต้องชดใช้ค่าเสียหายให้รัฐ หากพระราชบัญญัติให้ศาลสามารถกำหนด ค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ ก็จะนำค่าเสียหายของรัฐมาเป็นฐานในการกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ แยกต่างหากจากค่าเสียหายที่แท้จริงอีกจำนวนหนึ่ง⁵

3.4 การประเมินค่าเสียหายเชิงลงโทษ

3.4.1 ปัจจัยที่ทำให้ศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มขึ้น

1.พฤติกรรมที่ชั่วร้ายของจำเลย

หากเป็นกรณีที่จงใจกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อม ก็อาจนำพฤติกรรมของจำเลยที่ชั่ว ร้าย ไม่เกรงกลัวกฎหมาย และใส่ใจต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมของผู้อื่น หรือจงใจก่อให้เกิดความเสียหายต่อ

⁴ มณิสรา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, “การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม,” (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), น.128.

⁵ เพ็งอ้วน, น.129.

ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งทำให้รัฐเสียหาย เป็นลักษณะของการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคลอื่นมาประเมินด้วย เช่นผู้ประกอบการจงใจไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในโรงงานของตนเพื่อให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าถูกลง

2. ความร้ายแรงของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ

ในคดีที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับการก่อมลพิษ จะส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัยของประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจต้องมีการรักษาต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน แม้ว่าคดีจะเสร็จไปแล้วแต่ผู้เสียหายก็ยังต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาตัวต่อไป ดังนั้นจึงมีความเสียหายร้ายแรงมากเท่าไร ผู้กระทำผิดก็สมควรต้องรับผิดชอบค่าเสียหายเชิงลงโทษมากขึ้นเท่านั้น

3. ผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับการกระทำความผิด

คดีบางประเภทอาจก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลแก่จำเลย แต่ในทางกลับกันความเสียหายที่โจทก์ได้รับอาจเป็นจำนวนที่ไม่มากมายเท่าใด ดังนั้นจึงควรนำผลประโยชน์ที่ผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติมาประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษจะทำให้จำเลยเกิดความเกรงกลัวการสูญเสียประโยชน์มากยิ่งขึ้น

4. ระยะเวลาการกระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อม

ความต่อเนื่องที่ได้กระทำความผิดนั้น สามารถแสดงให้เห็นถึงความจงใจและตั้งใจในการกระทำผิดโดยเพิกเฉยต่อความเสียหายที่ได้ก่อขึ้น

5. ฐานะทางการเงินของจำเลย⁶

เนื่องจากค่าเสียหายเชิงลงโทษมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษและป้องปรามผู้กระทำความผิด ดังนั้นหากจำเลยมีฐานะทางการเงินที่ร่ำรวย แต่มิได้นำฐานะทางการเงินมาใช้พิจารณา จำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษอาจไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการลงโทษและไม่อาจป้องปรามได้

3.4.2 ปัจจัยที่ทำให้ศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษน้อยลง

1. การที่จำเลยได้กระทำเพื่อบรรเทาความเสียหาย

หากเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว จำเลยได้เข้ามาช่วยเยียวยาจนทำให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหายลดน้อยลงไป การบรรเทาความเสียหายก็จะถูกนำมาประกอบการพิจารณา โดยอาจมีการลดหย่อนจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2. ผู้เสียหายมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหาย

ปัจจัยที่จะนำมาประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ ไม่ได้มีเพียงแต่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจำเลยเท่านั้น หากในกรณีใดที่ผู้เสียหายมีส่วนทำให้เกิดความเสียหายขึ้น ก็ควรนำมาลดหย่อนกับจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษให้แก่จำเลย

⁶ ธรรมนิติ์ สมนันตกุล, “ค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages),” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2561, <http://web.krisdika.go.th/pdfPage.jsp?type=act&actCode=253>

3.5.การนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับระบบกฎหมายไทย

หลักค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นมักจะถูกกำหนดขึ้นเฉพาะในกรณีของการกระทำละเมิดที่มีพฤติกรรมร้ายแรงเกินกว่าปกติเท่านั้น โดยต้องเป็นการกระทำละเมิดด้วยความจงใจทั้งที่รู้ว่าเมื่อได้กระทำละเมิดแล้วจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงเกิดขึ้นได้แต่ก็ไม่ได้ใส่ใจต่อผลของการกระทำนั้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ได้แก่ การกระทำโดยจงใจหรือเจตนาการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง การกระทำตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของบุคคลอื่น⁷ การมีเจตนาชั่วร้ายหรือการกระทำละเมิดโดยใช้วิธีการกดขี่ข่มเหงผู้อื่นซึ่งในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยยังไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ และบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะละเมิดก็ไม่สามารถตีความไปถึงได้ แต่หากได้นำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมของไทย จะเกิดประโยชน์อย่างมากต่อการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิของผู้ที่ได้รับความเสียหาย ในส่วนของผู้กระทำ ความผิดคดีสิ่งแวดล้อมทางอาญานั้น แม้ว่าจะได้รับโทษทางอาญาตามฐานความผิด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโทษจำคุกและปรับ แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มีอัตราโทษปรับที่ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่ผู้กระทำผิดได้ รับ ดังนั้นจึงควรมีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่นการล่าสัตว์ป่าเพื่อไปกิจกรรมหรือเพื่อการค้า เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับการกระทำนั้น และเกิดความเกรงกลัวไม่กระทำซ้ำอีก

4. ค่าเสียหายทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อม

4.1 ลักษณะของความเสียหายทางจิตใจ

ลักษณะของความเสียหายทางจิตใจอาจมีลักษณะทางจิตใจ เช่น ตื่นตระหนก ได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ ความกระทบกระเทือนทางประสาท การบาดเจ็บทางจิตใจ ได้แก่ ความทุกข์ทางจิตใจ การรบกวนจิตใจ หรือความเจ็บปวดทางจิตใจที่ร้ายแรง เป็นต้น ซึ่งเป็นการกระทบกระเทือนทางอารมณ์ที่ทิ้งรอยไว้ในจิตใจ ไม่ว่าจะด้วยจิตสำนึกหรือจิตใต้สำนึก บางคนปรับตัวได้ดีไม่ค่อยรับอาการโรคจิตได้ง่าย เมื่อประสบกับสภาพทางอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่บุคคลที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ความกระวนกระวาย ความไม่เป็นมิตร ย่อมนำไปสู่ความเสียหายทางจิตใจได้ง่าย จนถึงเจ็บป่วยทางจิตใจที่ร้ายแรง⁸ และในปัจจุบันนี้การกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายทางจิตใจมีหลักเกณฑ์ในการกำหนดที่ยังไม่ชัดเจน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์หรือข้อเท็จจริงในแต่ละกรณีไป ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงเป็นดุลพินิจขององค์กรตุลาการที่ต้องพิจารณาวินิจฉัย

⁷ วรชัย แสนสිරะ, “การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษตามกฎหมายต่างประเทศมาบังคับใช้กับคดีละเมิดตามกฎหมายไทย,” จุลนิติ, น.139 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2560).

⁸ วาสินี แสงแก้ว, การคุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย : ศึกษากรณีการเรียกร้องค่าเสียหายทางจิตใจ, วิทยานพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554, หน้า 10 - 11.

4.1.1 หลักกฎหมายและแนวทางที่ใช้ในการเรียกร้องค่าเสียหาย

ความเสียหายทางจิตใจนั้นก็เป็นอีกผลกระทบหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการที่มีบุคคลก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังไม่มีความหมายบัญญัติในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน โดยในส่วนของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ลักษณะ 5 หมวดที่ 2 ในมาตรา 438 - 448 นั้น เมื่อมีการนำมาปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม ก็จะพบปัญหา เนื่องจากกรณีการทำละเมิดในทางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น มีลักษณะและสภาพที่แตกต่างไปจากการทำละเมิดทางแพ่งทั่วไป กล่าวคือ การทำละเมิดในทางแพ่ง ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นสามารถพิสูจน์ความเสียหายและกำหนดเป็นค่าเสียหายได้ แต่สำหรับความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมนั้น ส่วนใหญ่จะไม่ได้ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในทันที⁹ โดยเฉพาะค่าเสียหายทางจิตใจที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงความเสียหายนั้นเป็นการยาก จึงทำให้เกิดปัญหาในการเรียกร้องค่าเสียหายทางจิตใจได้ ทั้งในเรื่องของปัญหาในการตัดสินคดีของศาลที่จะต้องใช้ดุลพินิจในการพิจารณาเรื่องค่าเสียหายทางจิตใจ และความชัดเจนในการตัดสินคดี อีกทั้งยังทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่าเสียหายทางจิตใจ จึงไม่ไปเรียกร้องค่าเสียหายประเภทนี้ด้วย

นอกจากนี้แม้ว่าจะมีมาตรา 446¹⁰ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ให้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยก็ตาม แต่คำพิพากษาเกือบทั้งหมดแทบจะไม่มีการให้ค่าเสียหายทางจิตใจเลย โดยส่วนใหญ่จะให้เป็นความเสียหายในลักษณะค่าความทุกข์ทรมาน (คำพิพากษาฎีกาที่ 2488/2523) หรือบาดเจ็บทางจิตใจ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3357/2538) ที่ประกอบกับความเสียหายทางร่างกายด้วยเท่านั้น (โดยคำพิพากษาที่รับรองความเสียหายทางจิตใจในด้านความรู้สึกรวมเพียงคำพิพากษาฎีกาที่ 274/2538)

ส่วนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 นั้น การเรียกร้องค่าเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายนั้นจะปรากฏอยู่ในมาตรา 96¹¹ ซึ่งเป็นการ

⁹ บุญชนะ ยี่สารพัฒน์, “ข้อขัดข้องในการพิจารณาของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น.103-104

¹⁰ มาตรา 446 ในกรณีทำให้เขาเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ผู้ต้องเสียหายจะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยอีกก็ได้ สิทธิเรียกร้องอันนี้ไม่โอนกันได้ และไม่ตกสืบทอดไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้โดยสัญญาหรือได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว

อนึ่ง หญิงที่ต้องเสียหายเพราะผู้ใดทำผิดอาญาเป็นทุลาหรือกรรมแก่ตนก็ย่อมมีสิทธิเรียกร้องทำนองเดียวกันนี้

¹¹ มาตรา 96 แห่งกฏาเนตมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิด ของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตราย แก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของ รัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการ รั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือ ประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือ ความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม ในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

เรียกร้องค่าเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก กล่าวคือ การก่อให้เกิดมลพิษหรือแหล่งการแพร่กระจายหรือรั่วไหลของมลพิษที่จะก่อให้เกิดความรับผิดตามมาตรา 96 นั้น มลพิษนั้นจะต้องเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายสุขภาพอนามัยหรือความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐ แต่ถ้ามลพิษนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลหรือทรัพย์สินของบุคคลอื่นหรือของรัฐ ก็จะไม่มีความรับผิดตามมาตรา 96 เกิดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่ได้กำหนดบทบัญญัติที่คุ้มครองในความเสียหายทางจิตใจที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง

4.1.2 ปัญหาในการกำหนดค่าเสียหาย ทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อม

1. ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่จะมารองรับเกี่ยวกับเรื่องความเสียหายทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน แม้จะมีการนำหลักกฎหมายเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาเทียบเคียง แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมความเสียหายทางจิตใจที่เกิดขึ้นในทางสิ่งแวดล้อมได้ นอกจากนี้การที่ศาลเป็นคนกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจโดยใช้ดุลพินิจในการกำหนดมูลค่าความเสียหายนั้นอาจจะยังไม่ถูกต้องและแม่นยำ เนื่องจากการกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อมอาจจำเป็นต้องอาศัยความรู้ในด้านอื่นๆ ด้วยเช่นด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรม เศรษฐศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ เป็นต้น

2. ความเสียหายทางจิตใจเป็นเรื่องที่พิสูจน์ความเสียหายกันได้ยาก และในบางกรณีอาจจะไม่สามารถพิสูจน์ความเสียหายได้เลย โดยความเสียหายทางจิตใจนั้นจะแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ รูปธรรมและนามธรรม สำหรับความเสียหายที่เป็นรูปธรรมนั้น โดยหลักแล้วจะมีที่มาจากการสูญเสียหรือความเสียหายต่อร่างกาย ส่วนความเสียหายทางจิตใจที่อยู่ในรูปแบบของนามธรรมนั้น อาจจะเป็นความเสียหายที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเสียหายของร่างกายแต่เป็นความเสียหายที่มากกระทบกับจิตใจโดยตรง

3. เรื่องภาระการพิสูจน์ ซึ่งตามกฎหมายแพ่งของไทยได้วางหลักไว้ว่าผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งมีหน้าที่นำสืบ โดยในกรณีที่ชาวบ้านได้รับความเสียหายทางจิตใจ ชาวบ้านจึงต้องเป็นผู้ที่พิสูจน์ถึงความเสียหายทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายมักจะเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนและขาดความรู้ความเข้าใจในด้านต่างๆ ย่อมอาจส่งผลให้ไม่สามารถพิสูจน์ถึงความเสียหายนั้นได้

4.1.3 เหตุผลที่ควรนำค่าเสียหายทางจิตใจมาใช้บังคับกับระบบกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย

1. คดีสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งหากสิ่งแวดล้อมมีมลพิษ ประชาชนย่อมได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจด้วย และความเสียหายทางจิตใจนั้นไม่เหมือนคดีละเมิดทั่วไปที่ก่อให้เกิดความเสียหายในทันที การเยียวยาความเสียหายจึงควรครอบคลุมความเสียหายทางจิตใจด้วย ซึ่งจะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายด้วย

2. การที่ไม่มีการกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจที่ชัดเจน ทำให้ผู้เสียหายไม่ทราบและไม่เข้าใจสิทธิของตนเอง ซึ่งหากมีการกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจที่ชัดเจนแล้วนั้น จะเป็นการพัฒนา

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายทางจิตใจ และทำให้ผู้เสียหายทราบว่าตนสามารถใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายและสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายต่อไป

3. การที่ไม่มีกฎหมายกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจ ทำให้ศาลที่พิจารณาคดีขาดหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจที่แน่นอน

4.2 ตัวอย่างคำพิพากษาของศาลที่มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาค่าเสียหายทางจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อม

4.2.1 คดีลำห้วยคลิตี้

การที่บริษัทตะกั่วคอนเซนเตรทประเทศไทยจำกัด ได้มาตั้งกิจการที่ตำบลชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง โดยบริษัทดังกล่าวได้ดำเนินกิจการทำเหมืองแร่และโรงแต่งแร่ มาตั้งแต่ปี พ. ศ. 2510 และมีการลักลอบทิ้งน้ำเสียที่ปนเปื้อนสารตะกั่วจากบ่อกักตะกอนลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ส่งผลทำให้สารตะกั่วปนเปื้อนในลำห้วยและสะสมในน้ำ ดิน และสัตว์น้ำในปริมาณที่สูงมาก อันทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้น ชุมชนคลิตี้ล่างซึ่งต้องใช้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ ต้องได้รับความเสียหายจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพิษ และการที่ธรรมชาติในบริเวณดังกล่าวมีพิษ ชาวชุมชนคลิตี้ที่ไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติก็ได้รับอันตรายต่อสุขภาพและอนามัย การเจ็บป่วยของคนในชุมชนได้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลและความทุกข์ หวาดกลัวต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพิษ แต่ชาวบ้านก็จำเป็นต้องใช้เพราะเป็นแหล่งธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวบ้านบางส่วนไม่กล้าที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งที่ตนอาศัยอยู่ก็ต้องออกเดินทางไปยังหมู่บ้านอื่นซึ่งอยู่ห่างไกลและเดินทางยากลำบาก จนในที่สุดชาวบ้านร่วมกับสหภาพความฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ระงับกิจการและจัดการฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้พร้อมทั้งเรียกร้องค่าเสียหายทั้งในคดีแพ่ง (หมายเลขคดีแดงที่ 3426/2550 และ หมายเลขคดีแดงที่ 2604/2544 ซึ่งทั้งสองคดีเป็นคดีที่ชาวบ้านฟ้องฟ้องบริษัทตะกั่วคอนเซนเตรทจำกัด) และในคดีปกครองก็ได้มีการเรียกร้องเช่นเดียวกัน

โดยในเรื่องค่าเสียหายที่มีการเรียกร้องกันนั้นได้แก่ 1.ค่าเสียหายในลักษณะของค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดประโยชน์จากการทำงาน และค่าขาดประโยชน์จากการใช้น้ำ 2 .ขอให้ศาลสั่งเจ้าของและบริษัทเหมืองแร่ฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้สะอาดบริสุทธิ์เหมือนเดิม 3. ขอสงวนสิทธิ์ในการแก้ไขคำพิพากษาในอนาคต เนื่องจากพบว่าอาจมีการของพิษสารตะกั่วเพิ่มขึ้นได้

จากประเด็นที่โจทก์ได้ฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายนั้น ศาลแพ่งและศาลปกครองก็ได้มีคำพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์ตามที่เรียกร้อง ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำฟ้องที่โจทก์เรียกร้องค่าเสียหายนั้น ยังไม่มีการเรียกร้องค่าเสียหายเชิงลงโทษหรือค่าเสียหายทางจิตใจ ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรับรองให้เรียกร้องค่าเสียหายชนิดนี้ได้

สำหรับคดีนี้ในประเด็นความเสียหายทางจิตใจ แม้ปัจจุบันโรงแต่งแร่จะปิดกิจการไปแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังรู้สึกไม่ปลอดภัยต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบริเวณนั้น เนื่องจากชาวบ้านได้รับบาดเจ็บ และเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจจากการใช้ลำห้วยที่มีสารพิษ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นของตนและต้องไปซื้ออาหารนอกเขตพื้นที่ซึ่งได้รับความยากลำบากและต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณลำห้วยคลิตี้นั้นต้องเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากที่ต้องพบกับปัญหามลพิษที่ตนไม่ได้ก่อและต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความเสี่ยงและ

หวาดกลัวจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ตนมีโอกาสได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายได้ แต่ค่าเสียหายเหล่านี้กลับไม่สามารถเรียกร้องเป็นค่าเสียหายทางจิตใจได้อย่างชัดเจน

4.2.2 ตัวอย่างการประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย

ปัจจุบันการประเมินมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย ซึ่งตัวอย่างที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กำลังดำเนินการได้แก่ คดีเสือดำและสัตว์ป่าที่ถูกล่า ณ อุทยานแห่งชาติทุ่งใหญ่นเรศวร สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

1.กรณีเลือดดำ

1.1 กรณีสื่อต่ำ (เดิม)

กรมอุทยานแห่งชาติ สธปัตตราค่านวนค่าชีวิตของเสือด่าและไก่ฟ้าหลังเทา ดังนี้

เสื้อดำ 1 ตัว มีมูลค่า 3,012,000 บาท

ไก่อ้าหลังเทา มีมูลค่า 22,612 บาท

รวมค่าเสียหายทางแพ่ง 3,034,612 บาท

โดยข้อมูลจากการประเมินครั้งนี้ระบุว่าเสือด้าที่ถูกฆ่า 1 ตัวอายุประมาณ 5 ปี เป็นเสือด้า ชนิดย่อยเสือด้าอินโดจีน เป็นสัตว์ป่าที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ มีสถานภาพทางกฎหมายเป็น สัตว์ป่าคุ้มครองพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับ182 ตามพ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 และเป็นสัตว์ป่าบัญชีหมายเลข 1 ของอนุสัญญาไซเตส คิดค่าเสียหายตัวละ 3,012,000 บาท

1.2 กรณีเลือดดำ (ล่าสุด)

ดังต่อไปนี้

มูลค่าความเสียหายของเสื้อดำรวมทั้งสิ้น 12,750,000 บาท

มูลค่าความเสียหายของไก่อ้าหลังเทาอยู่ที่ 25,224 บาท

มูลค่าความเสียหายของหม้อป๋ออยู่ที่ 22,500 บาท

รวมมูลค่าความเสียหายทางแพ่งในคดีทั้งสิ้น 12,797,724 บาท

โดยการประเมินมูลค่ายังไม่รวมค่าเสียหายทางระบบนิเวศจากการสูญเสียสัตว์ป่าทั้ง 3 ชนิด อันหมายถึงกลไกการทำหน้าที่ของสัตว์แต่ละชนิดในระบบนิเวศ เนื่องจากยังไม่มีผลงานวิจัยทางวิชาการรองรับ จึงยังไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายในส่วนนี้ได้

โดยการประเมินมูลค่าของเสื่อดำในครั้งใหม่ของกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อาศัยอำนาจในการคิดตาม มาตรา 97 ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใด โดยมีขอบข่ายกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไป ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

2. กรณีการประเมินมูลค่าป่าต้นน้ำ

เริ่มต้นจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของระบบนิเวศต้นน้ำ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

(1).โครงสร้าง (structure) ของระบบนิเวศ คือ ปัจจัยต่าง ๆ ที่ประกอบตัวกันขึ้นเป็นรูปร่างหน้าตาของป่าต้นน้ำ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า และอากาศ

(2).การทำงานตามหน้าที่ (function) ของระบบนิเวศ คือ กระบวนการ (process) ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิกิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน ระหว่างปัจจัยแต่ละตัวที่เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างระบบนิเวศ เช่น กระบวนการสร้างดิน กระบวนการหมุนเวียนของน้ำและธาตุอาหาร และกระบวนการหมุนเวียนของพลังงาน ซึ่งทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดเป็น

(3).การให้บริการ (services) ของระบบนิเวศที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ประกอบไปด้วย การให้ผลผลิตที่เป็นเนื้อไม้ ของป่า และอาหารจากสัตว์ป่า การควบคุมการดูดซับน้ำฝนของดินและการระบายน้ำจากชั้นดินลงสู่ลำธาร การบรรเทาความรุนแรงของอากาศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ และการเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

แนวทางการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมป่าไม้

แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

(1)การประเมินผลกระทบ ด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical based research) และ

(2)การนำผลกระทบมาตีค่าเป็นจำนวนเงิน ด้วยวิธีการทางด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental economics) ในส่วนของการประเมินผลกระทบนั้น การสูญเสียจากการไม่ดูดซับน้ำฝนของดิน และการสูญเสียดินจากกระบวนการกัดเซาะพังทลายของดิน จะใช้แปลงตะกอน (erosionplot) เป็นเครื่องมือ ในการศึกษาโดยทำการติดตั้งในป่าธรรมชาติ และพื้นที่ที่ป่าธรรมชาติถูกทำลาย

โดยขั้นตอนต่อไป เป็นการนำสมมุติฐาน และทฤษฎีต่าง ๆ มาประมวลเพื่อสร้างแนวคิดการประเมินผลกระทบสมมุติฐาน

ทฤษฎีแรกเป็นของ เกษม จันทรแก้ว (2539) ที่กล่าวว่า ชนิด ปริมาณ สัดส่วน และการกระจายของปัจจัยแต่ละตัวที่เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างระบบนิเวศ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องที่จะส่งผลทำให้การทำงานตามหน้าที่ในการให้บริการของระบบนิเวศต้นน้ำแตกต่างกันไปด้วย

ทฤษฎีที่สองเป็นของ Berglund (1969) ที่ระบุว่า ภายในระบบนิเวศต้นน้ำ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่าและอากาศจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ถึงขนาดที่ว่า ถ้าปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไป อาจส่งผลทำให้ปัจจัยอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

จากสมมุติฐานและทฤษฎีทั้งสอง เมื่อนำมาประมวลเข้าด้วยกันแล้ว สามารถสร้างแนวคิดขึ้นมาได้ว่า การทำลายป่าไม้ จะทำให้ดิน น้ำ สัตว์ป่า และอากาศ ตลอดจนการทำงานตามหน้าที่ในการให้บริการที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การประเมินค่าผลกระทบเป็นจำนวนเงิน

ในการนำผลกระทบมาประเมินค่าเป็นจำนวนเงิน จะประยุกต์ใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่มีชื่อว่า replacement cost method ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(1) เป็นวิธีที่สามารถใช้ได้กับสินค้า (ปัจจัยที่ประกอบตัวกันขึ้นเป็นโครงสร้างของระบบนิเวศป่าไม้) ทุกชนิด และบริการทุกประเภทที่ระบบนิเวศเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับมนุษย์ และ

(2) นิยมใช้กำหนดเป็นค่าปรับ หรือบทลงโทษ (Pagiola et al, 2004) โดยคิดเป็นค่าใช้จ่าย ในการนำสินค้าย้อนกลับขึ้นมาแทนที่ส่วนที่หายไป และ/หรือ เป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงบริการให้ดีขึ้นเหมือนเดิม เช่น ค่าใช้จ่ายในการนำดินกลับขึ้นมาบุพื้นที่ที่สูญหายไป ค่าใช้จ่ายในการนำน้ำกลับขึ้นมาฉีดพรม ค่าใช้จ่ายในการซื้อแม่ปุ๋ยกลับขึ้นไปโปรยเหนือพื้นที่เสียหาย และค่าใช้จ่ายในการเดินเครื่องปรับอากาศ เพื่อปรับลดอุณหภูมิอากาศให้เท่ากับอุณหภูมิอากาศในป่า

ซึ่งในปัจจุบัน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้มีการพัฒนาการประเมินมูลค่าทางสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้กระทำความผิดมากขึ้น โดยจัดทำออกมาเป็นแบบจำลองคณิตศาสตร์ ที่จะต้องมีการเก็บวัดข้อมูลในพื้นที่เกิดเหตุ และพื้นที่ป่าที่อยู่ข้างเคียงข้อมูลที่ใช้ประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลสภาพความสมบูรณ์ของป่าไม้ที่อยู่ข้างเคียง
- (2) ข้อมูลดิน โดยการเปรียบเทียบเนื้อดิน
- (3) ข้อมูลสภาพภูมิประเทศ
- (4) ข้อมูลลักษณะอากาศ

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ทรัพยากรสัตว์ป่าเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วเกิดขึ้นทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้ มีประโยชน์ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สัตว์ป่าเป็นหัวใจสำคัญของสิ่งแวดล้อมและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรอื่น ๆ เช่น ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น ประโยชน์ของสัตว์ป่าต่อมนุษย์และประเทศชาติในทางตรงและทางอ้อม จากการทำหน้าที่ตามธรรมชาติของสัตว์ป่าเอง

การที่ทุกภาคส่วนได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสัตว์ป่าและยินดีให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าให้เกิดความยั่งยืนนั้นนับเป็นประเด็นสำคัญที่ควรจะได้พิจารณา ซึ่งในขั้นแรกจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้ทราบถึงมูลค่าที่แท้จริงจากทรัพยากรสัตว์ป่าจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์ป่าเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสัตว์ป่าให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดความยั่งยืน

ในการประเมินมูลค่าของทรัพยากรสัตว์ป่า ในปัจจุบันนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ไม่มีราคากลาง และยังไม่มีกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการประเมินมูลค่าของทรัพยากรสัตว์ป่าในประเทศไทย ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างเครื่องมือสำคัญสำหรับการวางแผนการจัดการทรัพยากรสัตว์ป่าที่มีคุณค่าและประโยชน์อย่างมากมาย การแสวงหาแนวทางในการประเมินมูลค่าของสัตว์ป่าในประเทศไทย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่สังคม หน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้ในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.1 ในการกำหนดค่าเสียหายในทางแพ่งในคดีเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์ป่าควรมีการพิจารณามูลค่าที่ต้องสูญเสียไปจากประโยชน์ที่โลกจะได้รับในระบบนิเวศนั้นมาเป็นองค์ประกอบในการคิดคำนวณมูลค่าความเสียหายดังกล่าวด้วย

5.2 เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมควรมีการพิจารณาค่าเสียหายเชิงลงโทษ ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่มุ่งผลให้เกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำความผิดมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดมูลค่าความเสียหายทางแพ่ง เนื่องจากในปัจจุบันเมื่อมีการกำหนดมูลค่าความเสียหายตามประเภทของทรัพยากรสัตว์ป่าผู้ล่ามักจะยอมตนเข้ารับความเสี่ยงในการได้รับโทษ เพราะท้ายที่สุดมูลค่าที่ได้รับจากการจำหน่ายทรัพยากรสัตว์ป่าก็มีความคุ้มค่าหากตนจะต้องรับผิดชอบชำระค่าเสียหายทางแพ่งในคดีทรัพยากรสัตว์ป่า

5.3 ควรมีการกำหนดค่าเสียหายทางแพ่งไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสัตว์ป่าไว้เป็นการเฉพาะ เพื่อให้สามารถดำเนินการเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดีทรัพยากรสัตว์ป่าได้ในคราวเดียวกับคดีทรัพยากรสัตว์ป่าซึ่งเป็นคดีหลัก

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน. มปป. ประเทศไทยกับอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย
แหล่งที่มา; http://www.ddd.go.th/web_UNCCD/Thai/index.htm, 30 พฤษภาคม 2561.
- คณะวนศาสตร์. 2548. แผนแม่บทการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจระดับประเทศ. รายงานฉบับสมบูรณ์.
ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- คณะวนศาสตร์. 2552 โครงการส่งเสริมปลูกต้นไม้เพื่อเป็นทุนระยะยาว. รายงานฉบับสมบูรณ์.
ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2555. ระบบห้องสมุด สผ: ข้อตกลง
อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD). แหล่งที่มา;
[http://www.onep.go.th/library/index.php?option=com_content&view=article&id=62:-
convention-on-biological-diversity-cbd&catid=26:2012-04-02-06-57-22&Itemid=34](http://www.onep.go.th/library/index.php?option=com_content&view=article&id=62:-convention-on-biological-diversity-cbd&catid=26:2012-04-02-06-57-22&Itemid=34).
- สำนักนโยบายและแผนยุทธศาสตร์. มปป. แผนยุทธศาสตร์กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พ.ศ. 2559 – 2564. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.